

ВИВЧЕННЯ ТА АНАЛІЗ РІВНЯ АКТИВНОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Данная статья посвящена изучению и анализу уровня активной коммуникативной позиции учеников основной школы. Автор рассматривает причины низкого уровня сформированности этого сложного личностного образования.

The given article is devoted to the study and analysis of the level the active communicative position of the pupils secondary school. The author are considered the reasons of the low level forming this difficult personal formation

Формування всебічно розвиненої особистості у навчально-виховному процесі передбачає оволодіння і оперування не лише теоретичними знаннями та практичними навичками, а й комунікативними знаннями, вміннями та навичками, оскільки саме їхній розвиток, звичайно, з певним запасом знань з різних дисциплін сприяє повноцінному формуванню особистості школяра, їхніх переконань та моральних цінностей, життєвих планів, усвідомленню своїх можливостей, самовизначенню. Високий рівень активної комунікативної позиції людини безпосередньо відображає рівень культурного розвитку особистості.

У ході вивчення практики роботи основної школи нами були зібрані факти, що показали недостатню сформованість активної комунікативної позиції учнів середніх класів, що виражається у низькому рівні комунікативних здібностей, культури спілкування, незнанні правил комунікації, недостатньому володінні вміннями та навичками продуктивного спілкування, учні не відчують належною мірою потреби у спілкуванні, не мають інтересу до самого комунікативного процесу.

З'ясовано, що робота над розвитком комунікативної активності школярів носить фрагментарний характер, відсутність її системи негативно впливає на якість вмінь та знань учнів у цілому, оскільки учні не вміють довести власну позицію, вислухати думку іншого, враховувати переконання інших тощо. Анкетування учнів і проведений констатуючий експеримент підтвердили цей висновок.

Цей факт спонукав нас визначити існуючу проблему, довести її експериментально і окреслити шляхи для її подальшого усунення.

Формування та розвиток активної комунікативної позиції, як показав теоретичний аспект дослідження, пов'язано з рядом факторів,

які успішно впливають на даний процес. У сучасній педагогіці існує певне уявлення про те, що спілкування може реалізовуватися за умов органічного зв'язку людини з оточуючим середовищем. Разом з тим, розвиток активної комунікативної позиції пов'язаний з розвитком специфічних якостей особистості. Формування цих якостей вимагає цілеспрямованої організації пізнавальної комунікативної діяльності.

Враховуючи специфіку нашого дослідження, констатуючий експеримент здійснювався у три етапи: 1) вивчення психологічних особливостей підлітків, їхніх особистісних якостей; 2) виявлення загального рівня сформованості активної комунікативної позиції учнів основної школи на основі визначених критеріїв та показників; 3) аналіз основних труднощів та недоліків практики роботи сучасної школи щодо формування активної комунікативної позиції учнів у процесі імітаційно-ігрового навчання.

Сутність розуміння процесу формування активної комунікативної позиції розглядалася нами як сумісна діяльність вчителя та учнів, яка спрямована на засвоєння останніми знань про природу та механізми спілкування та поступове формування необхідних для активної комунікативної позиції вмінь та навичок, потреби та інтересу до комунікативної діяльності.

Перший етап дослідження передбачав з'ясування ступеня розуміння учнями важливості тих чи інших особистісних рис для спілкування та визначення наявності тих самих особистісних характеристик в підлітків.

Перший ступінь питальника призначався для виявлення суб'єктивної цінності для спілкування тих чи інших особистісних якостей, тобто для оцінки об'єктивної їх значущості у розумінні досліджуваних.

Аналіз відповідей учнів дав зрозуміти, що якості, які найбільше цінуються підлітками, такі: вміння уникати конфліктів, відкритість, ввічливість, чуйність, людяність, тактовність, доброзичливість, вихованість, доброта, справедливість, самовладання та терплячість; неважливими для спілкування особистісними якостями, на думку учнів є скромність, винахідливість, наполегливість, запальність, поступливість.

Другий ступінь питальника на відповідному етапі процедури передбачав оцінювання наявності тих самих якостей у школярів. При цьому ми мали на увазі, що уміння продуктивно спілкуватися пов'язано з характерологічними особливостями особистості. Нами

було запропоновано визначити сформованість або відсутність тих чи інших характеристик у учнів.

Результати цього етапу опитування свідчать, що у переважній більшості учнів не розвинені такі значущі для спілкування риси, як відкритість, ввічливість, тактовність, людяність, вміння уникати конфліктів тощо.

Такі дані дозволяють зробити висновок, що підлітки добре розуміють, які саме характерологічні риси необхідні людині для ефективного спілкування, але визнають, що не володіють ними на належному рівні. А це, в свою чергу, і викликає труднощі при взаємодії з оточуючими їх людьми. Підлітковий вік характеризується достатньо низьким рівнем комунікативних якостей у переважній більшості підлітків.

Другий етап констатувального експерименту ставив за мету діагностування сформованості активної комунікативної позиції учнів основної школи, визначення її рівнів на основі визначених критеріїв та показників, що зумовило необхідність виявлення певних знань та уявлень. Необхідно зазначити, що задля з'ясування надійних результатів у процесі експерименту були використані сукупність методів дослідження, і лише сукупність результатів, яка була отримала при їхньому застосуванні, враховувалася нами як остаточний результат.

Рівень сформованості активної комунікативної позиції учнів основної школи був з'ясований нами у ході фронтального опитування, яке передбачало тестування та анкетування школярів, педагогічного спостереження за поведінкою учнів у під час навчально-виховного процесу.

Нами було виділено чотири групи опитуваних, які характеризувалися різним рівнем сформованості активної комунікативної позиції.

Перша група підлітків (11,9%), що належала до високого рівня, характеризувалася сформованістю знань про сутність та механізми комунікативного процесу; активним прагненням до спілкування з іншими людьми; вмінням об'єктивно оцінювати та передбачати результат комунікативної діяльності; наявністю твердих й усвідомлених знань про культуру, правила спілкування, емоційно позитивне сприйняття їх; добре орієнтувалися у ситуаціях спілкування; мали стійкий інтерес та потребу у спілкуванні, за власною ініціативою і бажанням брали участь у комунікативній діяльності. Їм притаманні доброзичливе ставлення до партнерів по

спілкуванню, відкритість, щирість, взаємна довіра та повага, налаштованість на співробітництво, позитивна мотивація спілкування, задоволеність від процесу спілкування, творчий підхід до розв'язання комунікативних завдань.

До другої групи (24,2%), що характеризувалася як достатній рівень, належали учні, яким притаманні неповні, часткові знання про природу спілкування; вони достатньою мірою володіють комунікативними вміннями та навичками; дотримуються правил спілкування, володіють культурою спілкування; прагнуть до спілкування, мають стійку потребу та інтерес до комунікативного процесу, але не завжди виявляють ініціативу та бажання взяти участь у процесі спілкування, іноді виявляють незадоволеність результатом спілкування. Їм притаманні доброзичливе ставлення до партнерів по спілкуванню, але до співбесідників ставляться вибірково. В цілому учням характерні відкритість, щирість, взаємна довіра та повага, налаштованість на співробітництво, позитивна мотивація спілкування, задоволеність від процесу спілкування.

Для підлітків третьої групи (42,6%), рівень сформованості активної комунікативної позиції яких ми визначили як середній, характерні поверхові загальні знання про процес спілкування; учні не володіли належним чином вміннями та навичками спілкування; не відрізнялись стійким інтересом та потребою у комунікативній діяльності; брали участь у спілкуванні, але не виявляли власної ініціативи та бажання; характеризувалися недостатньо вираженою мотивацією; невмінням передбачити та оцінити результат спілкування, виявляли незадоволеність результатом спілкування.

Четверта група учнів (21,3%), у яких ми зафіксували низький рівень, характеризувалась такими особливостями: обмежені, неправильні або відсутні знання про комунікативний процес; несформовані вміння та навички спілкування; відсутність інтересу та потреби у спілкуванні; негативна мотивація спілкування; незадоволеність від процесу спілкування, негативне ставлення до комунікативної діяльності та партнерів цієї діяльності.

Останній, третій, етап вивчення стану досліджуваної проблеми мав на меті з'ясувати та проаналізувати основні проблеми та недоліки практики роботи сучасної школи щодо формування активної комунікативної позиції учнів.

Нами було проведено анкетування вчителів основної школи з різних дисциплін для досягнення означеної мети. Анкетування виявляло наскільки вчителі володіють інформацією з даної проблеми,

чи розуміють її важливість, з'ясовувало яку роботу виконують вони у напрямку формування активної комунікативної позиції учнів у навчальному процесі, які засоби, методи і прийоми при цьому застосовують, чи використовують засоби імітаційно-ігрового навчання.

У межах третього етапу дослідної роботи нами було передбачено педагогічне спостереження за роботою учнів та вчителів на уроках. Нами було відвідано ряд уроків з дисциплін гуманітарного циклу. Результати такої роботи збігаються з результатами опитування вчителів. Дійсно, переважна більшість їх застосовує традиційне навчання, де головна увага педагога спрямована не на процес навчальної діяльності дитини, а на її результат; головним досягненням вважається міцність засвоєння певної суми знань та фактів. Навчання носить інформаційно орієнтований, а не особистісно орієнтований характер. Іноді використовуються активні форми навчання, але їхньої кількості замало для результативного формування активної комунікативної позиції учнів основної школи.

✓ Таким чином, третій етап констатувального експерименту довів, що:

- однією з головних причин низького рівня сформованості активної комунікативної позиції учнів основної школи виступає недостатня інформованість вчителів з цього питання;
- у навчальному процесі вчителі переважно застосовують традиційне навчання, яке майже не залучає учнів до активної комунікативної діяльності, тим самим заважаючи формуванню в них якихось знань, умінь та навичок спілкування;
- вчителі більшою мірою фрагментарно і несистематично використовують імітаційно-ігрове навчання, тим самим втрачаючи можливість надавати учням не тільки міцні знання, формувати особистісні риси, а й впливати на формування активної комунікативної позиції учнів.

Визначений нами стан проблеми у сучасній шкільній практиці обумовив необхідність визначення подальшого напрямку нашої роботи, який полягає у проведенні формуючого експерименту, що включає у себе сукупність педагогічних умов, які забезпечують формування активної комунікативної позиції учнів основної школи засобами імітаційно-ігрового навчання.